

Új hadtörténeti sorozat Oroszországból

A „Militaria Antiqua” című sorozatot 2003-ban alapították, amelynek köteteit Moszkvában a „Filomatisz”, Szentpétervárott pedig a „Petyerburgszkoe Vosztokovegyenije” kiadó gondozza. A szerkesztő bizottság célja az, hogy bemutassa az eurázsiai népek ókori, középkori és újkori hadtörténetét. A szerzők valamennyi munkát számos ábrával és táblázattal egészítették ki. Megtaláljuk a kötetekben az adott korszak harcosait teljes fegyverzetben, páncél-rekonstrukciókat, a korabeli ábrázolásokat, egész oldalas nyílhegy és lándzsahegy gyűjteményeket. A szerzők az írott források mellett komoly mértékben támaszkodtak a régészeti leletekre. A kötetek végén közölt rövid szakmai életrajzokból megtudjuk, hogy az adott témakör jeles kutatói adták nevüket a „Militaria Antiqua” sorozathoz. A tartalom és a forma színvonala jelen esetben megegyezik. A kötetek kemény borítóval, kiváló minőségű papíron, tetszetős formában, egységes arculattal jelentek meg.

Az első kötet *Jurij Szergejevics Hугяkov: „Szablja Bagira. Voozruszenyje i vojennoje iszkussztvo srednyevekovich kirgizov.”* (Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2003. 180 o.) című munkája, amely a kirgizek hadtörténetét mutatja be a Kr. e. III. századtól a mongol korig. A kirgizek Közép-Ázsia politikai centrumaitól távol a Szaján, a kuznyecki Alatau, a végtelen tajga védelmében, a Felső-Jenyiszej vidékén, a Minuszinski-medencében egészen a XVIII. század elejéig megőrizték hazájukat. Hугяkov szerint ezen sikerhez a természeti környezet adta biztonságon kívül mindenképpen hozzájárultak a kirgiz katonai erények is.

A kötet szerkezeti váza az események időrendjén alapul. Az egyes ismertetett korszakok politikátörténeti leírását a fegyverzet bemutatása és a harcmodor elemzése követi. A kirgiz történelem legfényesebb időszaka a IX–X. század volt, amikor megszerezték a Közép-Ázsia feletti uralmat. Az ujugurok felett aratott győzelmükben a karluk és tibeti szövetségeseik mellett fontos szerepet játszott a kirgiz nehézlovasság. Meg kell jegyeznünk azt, hogy a kirgiz, a türk vagy a szarmata vértsek rendelkeztek ijjal is. A kötetben megtaláljuk a VI. és a XIV. század közé eső korszakok kirgiz nehézlovasainak rekonstrukcióit.

Vlagyimir Anatoljevics Goroncsarovszkij: „A birodalom és a barbárok között” (Mezsdu imperiej i varvarami. Vojennoje gyelo Boszpora rimszkovo vremenyi. Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2003. 221 o.) címet viselő munkája a sorozat második köteté. A birodalom Rómát, a „barbárok” megnevezés a szármatákat jelöli, közöttük terült el a Boszporuszi Királyság. A kötet a Kr. e. I. századtól a Kr. u. III. századig tartó időszakot tekinti át. A Boszporuszi Királyság területe a Kercsi-félszigetet, a Tamany-félszigetet, a Kubán és a Don torkolatvidékét foglalta magába, azaz az antik világ peremén helyezkedett el, az akkori értelmezés szerint Európa és Ázsia határán. E hellenisztikus jellegű államalakulat a krími-azovi térségben a görög városokat és a helyi szkíta lakosságot egyesítette. A gazdaság működése és a katonaság összetétele a két etnikum együttműködésén alapult.

A kötet első fele a boszporuszi hadsereg elemzése. A parancsnoki struktúra, a lovasság és a gyalogság szervezeti kereteinek ismertetése után a szerző rátér a fegyverzet bemutatására. Goroncsarovszkij szisztematikusan sorra veszi és elemzi a fegyverzet minden egyes darabját a kardtól a sisakig, majd a taktikát és a „tüzéséget.” A támadó és a védő egyverzet elemzése a régészeti leleteken, a domborműveken, a terrakotta szobrokon, a sírboltok falait borító festményeken alapul.

A szerző külön részben ismerteti a Boszporuszi Királyság védelmi rendszerét, az erődítményeket és a sáncokat. A 8. oldalon közölt térképen, a Kercsi-félszigeten három föld-sáncot látunk, a Meotisz keleti partvidékén viszont teljességgel hiányoznak a védművek. A kötet második részében, szintén jól tagoltan, a politikátörténeti részt találjuk. A könyvet időrendi tábla és uralkodói névlista egészíti ki.

A sorozat harmadik kötetét *Szergej Mihajlovics Rubcov* jegyzi, munkájának címe: „Róma legiói az Al-Dunánál” (Legioni Rima na Nyizsnyem Dunaje. Vojennaja isztorija rimszkodakijsszkih vojín. Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2003. 245 o.) A mű a római-dák háborúkat dolgozza fel a Kr. u. I. század végén, illetve a II. század kezdetén. A szerző a kötet elején a balkáni, al-dunai térség törzsi-etnikai viszonyait tárgyalja, majd ismerteti azon eseménye-

ket, amelyek során a római hódítás elérte a vizsgált térséget. Külön elemzi Decebal és szövetségeseinek fegyveres erejét. A dák sereg nem rendelkezett a professzionális római hadsereghez mérhető szervezettséggel, ezért Decebal a csapatait római mintára próbálta felépíteni. Ezen elemzésben Rubcov forrásai az antik szerzők voltak illetve a Traianus-oszlop reliefjei. Míg a dák és a szövetséges szarmata haderő bemutatása szűk harminc oldal terjedelmű, addig a római legiókra vonatkozó elemzés nyolcvan oldalra rúg. Rubcov részletesen, hadjáratokra lebontva ismerteti az első (101–103) illetve a második (105–106) dák háború történetét.

Jurij Alekszejevics Vinogradov: „Tam zakolozsja Mitridat...”. Vojennoe isztorija Boszpora Kimmerijszkovo v dorimszkuju epohu. (Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2004. 193 o.) című műve a sorozat negyedik köteté. A szerző a Boszporuszi Királyság történetének első felét, a Kr. e. VI–I. század közötti korszakot tárgyalja, és az időrendet tekintve tulajdonképpen megelőzi Goroncsarovszkij már ismertett művét. Vinogradov véleménye szerint e görög-szkíta államalakulat hadművészetét nagy mértékben befolyásolták az ismétlődő nomád betörések.

A szerző elkészítette a Boszporuszi Királyság politikátörténetének periodizációját: a stabilizáció, illetve a destabilizáció hosszabb-rövidebb szakaszai váltották egymást, annak függvényében, ahogy a már rendeződött viszonyokat a megújuló „népmozgalmak” újra és újra szétzilálták. Úgy tűnik, a görög telepések mindig megtalálták a megfelelő hangot a szkítákkal majd a szarmatákkal. Együtműködésük nem elhanyagolható alapját képezte a krími–azovi térség kínálta gazdasági lehetőségek kölcsönös kihasználása.

Vinogradov lépésről-lépésre bontja ki a Boszporuszi Királyság történetét az első görög telepések megérkezésétől kezdve, majd ezt követi a szkíta hadművészet bemutatása. A Goroncsarovszkij-kötet ismertetésekor már utaltunk arra, hogy az elemzés a írott forrásokon túl a régészeti leletekre támaszkodik. Az említett kötet listáját csak néhány elemmel egészítjük ki: elektron váza a Kulb-Oba kurgánból, szkíta íj a Trjohbratnyj kurgánból, vagy arany nyíl bevont kardhüvely a Boszporuszi kurgánból. A nagyon gazdag leletközlésen túl a kötetben megtaláljuk a korszak görög hoplitáinak és szkíta íjászainak ábráit is.

Alekszandr Konsztantyinovics Nyefedkin: Pod znamenem darkona. Vojennoe gyelo szarmatov vo II. v. do n. e. (Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2004. 187 o.) című kötetében a szarmata hadtörténetet tárgyalja a Kr. e II. századtól a Kr. u. V. századig. A szerző a kötet elején térbe és időbe helyezi a szarmatákat, akik hatalmuk csúcspontján a Közép-Ázsiától a Dunáig húzódó területet birtokolták. Nem egyetlen népet, hanem több törzsszövetséget alkottak. A hagyományos nézet szerint a szarmaták a Kr. e. III–II. század fordulóján üzték el a szkítákat a Fekete-tengertől északra eső sztyeppéről. Nyefedkin ezt az időpontot korábbra, a IV. század végére, illetve a harmadik század elejére becslé. Sztrabón alapján megkülönbözteti a „királyi szarmatákat,” a jazigokat, bizonyos urgikat, aztán a roxolánokat és az aorszokat. Különböző szarmata csoportok részt vettek – többek között – Decebal oldalán a római–dák háborúban és a markomann háborúban is. A szerző ír azon névcsereéről, amikor a Duna térségben élő népekre vonatkozó jazig és roxolán megnevezések eltűntek az antik forrásokból, és az „úr-szarmata,” illetve „szolga-szarmata” terminusok váltják őket. E fejezetet összefoglaló kronológiai táblázat zárja.

Nyefedkin külön részt szán arra, hogy a szarmatákat az antik források alapján mutassa be. A szöveg mellékleteként láthatunk „törökülésben” elhelyezkedő szarmata férfit, vagy előkelő harcost íjjal, tegezsel, combjára csatolt rövid karddal és a szokásos csészével. A kardot és a csészét az üllő férfínál is jelölték. A szerző a fegyverzetről szóló részt a sorozatban megszokott alaposan dolgozza ki. Először a támadó majd a védő fegyverzetet ismerteti. Megtálaljuk a kötetben a II. századi roxolán nehézlovasság ábráját is. A lovat és a lovast egyaránt „tetőtől talpig” beborítja a pikkelyvértet. A rekonstrukció a Traianus-oszlop reliefjein, a már említett sírboltokban talált festményeken, illetve egyéb „graffittiken” alapul. Ezt követi a csapatok szociális összetételének illetve a létszámviszonyok taglalása.

A szarmata háborúkról szóló részben Nyefedkin azt az érdekes adatot közli, hogy az egyes hadjáratokban résztvevő lovasság létszámát a gyalogosok száma akár többszörösen is felülmúlhatta. Támadásaikat előszeretettel indították télen, mert ekkor a folyók, akár a Duna is, befagyhattak. Nyáron, állattenyésztők lévén, valahol a dél-orosz sztyepp északi térségében tartózkodtak, téli szállásaik ellenben a

Fekete-tenger partvidékén, a folyók torkolatvidékén helyezkedtek el. Olvashatunk továbbá a szarmata csapatok etnikai összetételéről, az ütközetek, az ostromok, a rajtaütések során alkalmazott taktikájukról. Érdekes az a fejezet is, amelyben a szerző a szarmata hangszerekről és „hadizenéről” értekezik.

A hatodik kötetet *Valerij Pavlovics Nyikonorov* és a sorozatban már szerepelt Julij Szergejevics Hугyakov jegyzi. Egy kötetbe szerkesztett két önálló műről van szó, az első rész az „ázsiai” hunokkal (hunni), a második rész az „európai” hunokkal (gunni) foglalkozik. (*Nyikonorov, V. P. – Hудjakov, J. Sz.: „Szvisztjasie sztreli” Maodunya i „Marszov Mecs” Attyli. Moszkva–Szankt-Petyerburg, 2004. 314 o.*)

A hunok harcias és nagy létszámú népe hozta létre az első, az eurázsiai sztyeppövezet jó részét magába foglaló birodalmat. A rájuk vonatkozó legkorábbi adat a kínai évkönyvekből ismert, a Kr. e. 318. év bejegyzéséből. Hугyakov e korai időszak tárgyalásával kezdi a kötetet. Az elemzés politikatörténeti fonala a hunok kínaiaktól elszenvedett vereségét követően a Kr. u. II. század elejéig tart, amikor a hunok nyugatra vonultak, „nem tudni hova.”

Ezen időszakra vonatkozóan a kötet különösen gazdag táblázatokat tartalmaz. Hугyakov részletesen elemzi a hunok és egyéb „íjfelezítő népek” fegyverzetét a birodalom területén. Nagyon érdekes a szamarkandi oblaszty területén, az Orlatszkiy kurgánban talált metsett(?) csontlemezeiről készült rekonstrukció. A csontlemezen kardos, lándzsás, íjas és fókosos harcosok csapnak össze. Jellegzetes, páncélozott kaftánt, vagy kaftánszerű páncélt viselnek, amelyet derékban öv össze, alatta pedig ugyanezen ruhadarab bő, szoknyaszerű vértetetre hasonlít. A sisak mellett magas gallért

hordanak, amely hátul, a tarkójuk fölött majdnem szemmagasságig ér, láthatóan a páncéltart része és védelmi funkcióval bír. Ugyanezen csontlemez szerepel Nyefedkin szarmata könyvében is, mindketten közép-ázsiai harcosoknak tartják a csatázó feleket.

Nyikonorov az „európai” hunokról szóló részt azzal kezdi, hogy a hunok a 370-es években átkeltek a Volgán, majd e megállapítás után rögtön kitér a hniungnu–hun azonosság kérdésére. A vita, amely még a XVIII. században kezdődött, napjainkban is tart. A hun fegyverzetről szóló értekezés lábjegyzeteiben végre magyar szerzők, Bóna István, Felvinczi Takács Zoltán, László Gyula, Harmatta János nevét is olvashatjuk. Külön fejezet szól a hun katonai hierarchiáról, a lovasságról, a gyalogságról és a műszaki alakulatokról, valamint a stratégiáról, az ostromtechnikáról, a megerősített tábor szerkezetéről. Nem túl szerencsés az Attilát és a hunokat ábrázoló, mintegy tucatnyi XVII–XIX. századi nyugat-európai festmény szerepeltetése, mivel az adott személyhez és néphez vajmi kevés közül van. Az „ázsiai” és az „európai” hunokra vonatkozó részt egyaránt időrendi táblázat zárja.

Ismertetésünk végén érdemes megemlíteni, hogy milyen kötetek megjelenését várhatjuk a közeljövőben. A szerkesztő bizottság tervei között szerepel Bizánc IX–XI. századi katonaságának bemutatása, Baktria hadi történetjének ismertetése a vaskortól a kora középkorig, továbbá hogy milyen volt a hadművészet a selyemút mentén. Külön kötet készül elemezni a csukcsok hadi ügyeit. Remélem, hogy e rövidre fogott tájékoztató kedvet csinált a „Militaria Antiqua” sorozat köteteivel való megismerkedésre.

Pintér János Zsolt

RICHARD OSGOOD

THE UNKNOWN WARRIOR. AN ARCHAEOLOGY OF THE COMMON SOLDIER

Sutton Publishing, Stroud (Gloucestershire, UK), 2005. 238 o.

A hadirégészet, mint önálló tudományos irányzat alig több mint két évtizedes múltra tekint vissza. A fiatal tudományág részét képző hadisírkutatás, a háborúban elesett katonák

nyughelyeinek keresésével, feltárással, tudományos vizsgálatával foglalkozik. A hadisírkutatás fő céljai közé tartozik a harci események rekonstruálása, a megtalált katonák